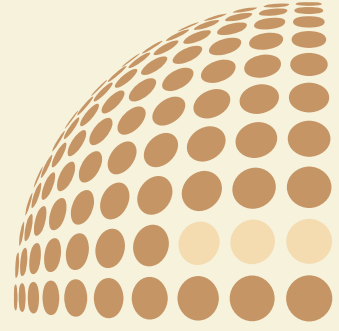

SETA ANALİZ

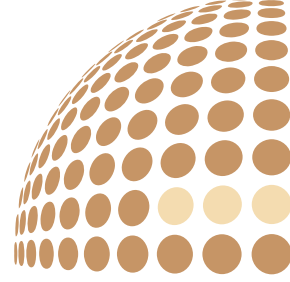
SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Mart 2012

ARAP BİRLİĞİ'NİN SURİYE POLİTİKASI

MÜJGE KÜÇÜKKELEŞ

SETA ANALİZ

AA, Mehmet Kemal Fırık

Sayı: 51 | Mart 2012

ARAP BİRLİĞİ'NİN SURİYE POLİTİKASI

MÜJGE KÜÇÜKKELEŞ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 4

A) SURİYE KRİZİ KARŞISINDA ARAP BİRLİĞİ | 6

ARAP BİRLİĞİ SURİYE'NİN ÜYELİĞİNİ ASKIYA ALIYOR | 8

ARAP BİRLİĞİ'NİN GÖZLEMCİ GİRİŞİMİ | 10

ARAP BİRLİĞİ BARIŞ PLANI VE SORUNUN BM'YE TAŞINMASI | 14

B) ARAP BİRLİĞİ'NİN SURİYE POLİTİKASININ ARKA PLANI | 17

SONUÇ | 20

ÖZET

Arap Birliği'nin Suriye politikası Birliğin tarihinde ciddi bir dönüşüm ve kırılmayı yansıtmaktadır. Yekpare bir siyaset izleme konusunda başarılı bir geçmişi olmayan örgüt, önce Libya daha sonra Suriye krizleri esnasında izlediği etkin politika ile kuruluşundan beri ideolojik olarak dayandığı Arap milliyetçiliği ve birliği temellerinden sıyrılarak, uluslararası sisteme daha sıkı entegre olma yolunda olduğunun sinyalini vermiştir.

Öte yandan Arap baharı ile birlikte daha önceden hiç de alışık olmadığı demokrasi ve insan hakları talepleri gibi yeni görev alanlarıyla tanışan Birlik, Suriye krizinde bu taleplere de kulak vermek zorunda kalmıştır. Ancak üyelerinin çoğunun hali hazırda otoriter yönetimlere sahip olması, birlikten çıkan kararları demokrasiyi destekleyen adımlar okumayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Birliğin "demokratik duruşu" üye ülkelerin çıkar birliği kadar halk hareketlerinin oluşturduğu baskının da bir sonucudur.

Bu çalışmada Arap Birliği'nin Suriye krizinde izlediği politika ve bu politikanın geçtiği evreler ışığında söz konusu politikanın Arap Birliği'nin siyasi varlığı açısından ifade ettiği anlam analiz edilecektir. Çalışma Arap birliğinin Suriye krizine yönelik sergilediği duruşun arkasındaki etmenleri inceleyerek üye ülkeler arasındaki görüş farklılıklarının nedenleri üzerinde duracaktır. Sonuç bölümünde ise Arap Birliği'nin yeni siyasi duruşuna yönelik uluslararası tepkilere yer verilecektir.

ARAP BİRLİĞİ'NİN SURİYE POLİTİKASI

GİRİŞ

Arap Birliği'nin 2011'in Kasım ayında Suriye'nin üyeliğini askıya alma kararı, örgütün 66 yıllık tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir. Kurulduğu 1945 yılından bu yana örgütün politikası, genel anlamda üye ülkelerin kısır çıkar hesaplarına hapsedilmiştir. Bu nedenle Birliğin, Esad rejimini halkına karşı kullandığı orantısız şiddetten ötürü cezalandırarak, Suriye halkının demokrasi ve özgürlük taleplerini haklı bulması örgütün siyasi anlamı açısından kritik bir karar olmuştur. Arap Birliği'nin önce Libya sonra Suriye kriziyle üstlendiği bu yeni aktif ve müdahaleci rol Birliğin bundan sonraki süreçte izleyeceği siyasetin şifrelerini işaret etmesi açısından önemlidir.

Arap Birliği tarihine bakıldığında Birliğin yekpare bir siyaset izleme konusunda başarısız bir sicile sahip olduğu görülmektedir. Mevcut rejimleri her ne pahasına olursa olsun muhafaza etme dürtüsüyle kuşatılmış Arap Birliği kurulduğu günden itibaren Arap halklarının değişim ve demokratikleşme yönündeki beklentilerini karşılamaktan uzak kalmış, hatta bu yöndeki talepleri görmezden gelmiştir. Rejimler arası çıkar uyumsuzlukları, mezhepsel gerilimler, ABD gibi küresel bir gücün varlığı gibi nedenlerden ötürü bölgede meydana gelen çatışmaları önlemede veya yönetmede yetersiz kalan Birlik, aynı şekilde bölge nezdinde siyasal ve ekonomik işbirliği gerçekleştirebilme konusunda da başarılı olamamıştır.

Bu anlamda istisna sayılabilecek kararlardan biri olan Mısır'ın üyeliğinin 1979 yılında askıya alınması ise somut bir etkiye dönüşmemiştir. İsrail ile gerçekleştirdiği Camp David görüşmeleri nedeniyle üyeliği on yıl boyunca dondurulan Mısır, pozisyonunda her hangi bir değişiklik göstermeksizin üyeliğe geri kabul edilmiştir. Mısır'ın üyeliğe geri dönüşünde Körfez savaşında Irak ve diğer Körfez ülkeleri lehine tavır benimseme-

si ve Arap dünyası nezdinde İran karşısında denge unsuru olarak görülmesi etkili olmuştur. Bunun dışında Ortadoğu'nun en temel sorunu olan Filistin konusunda İsrail'i kınayan bildirgeler yayınlamaktan öteye geçemeyen Birlik, Arap-İsrail barış sürecinde (*Arab Peace Initiative*) de her hangi bir varlık gösterememiştir. Ayrıca 2003 yılında Irak'ın işgali karşısında Arap Birliği'nin sergilediği çaresizlik, Birliğin kurumsal varlığını Arap hakları nezdinde anlamsız kılmıştır.

Ancak 2011 yılının başında Ortadoğu'yu sarsan halk hareketleri Birliğe yeni bir görev biçmiştir. Tunus'tan Mısır'a, Mısır'dan Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'ye yayılan isyan dalgası, Bin Ali, Mübarek ve Kaddafi gibi bazı Arap diktatörlerini yerinden ederken, diğerlerini ise ciddi bir halk baskısı altında bırakmıştır. Bu durum hali hazırda hassas olan güç dengelerini sarsarak bölgeyi uluslararası müdahaleye daha açık hale getirmiş ve yaşananlara bölgesel bir tepki verilmesi acil bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bunun yanı sıra bölgede yayılan demokrasi ve özgürlük talebinin kendi iktidarlarının kapısını da çalma ihtimalinden tedirginlik duyan bazı Arap ülkeleri ise yaşanan gelişmeleri bir an önce kontrol altına almak için daha aktif bir siyaset izleme ihtiyacı hissetmişlerdir. Böyle bir ortamda Arap Birliği izlenecek aktif bir bölgesel politikanın merkezi olma konumuna yükselmiştir. Bu gelişmede politikaların tek bir merkezden ve mutabakatla oluşturulması ve yürütülmesinin getirdiği avantaj da etkili olmuştur. Birliğin varlığı tek bir ülke ya da bir grup ülkenin öncülüğünde yürütülmesi halinde ortaya çıkabilecek politikalara dair meşruiyet krizi ve maliyet sorununun da önüne geçerek ve izlenen politikalara 'bölgesel' kimlik kazandırmıştır.

Bununla birlikte, Arap Birliği'nin Arap baharı sürecinde bölgesel meselelerdeki artan etkinliği yalnızca bölgesel ihtiyaçlardan kaynaklanmamıştır. Uluslararası konjonktür de Birliğin yeni bir siyasi işlev ve rol üstlenmesini de teşvik etmiştir. Irak ve Afganistan savaşlarından sonra bölge nezdinde ciddi bir meşruiyet ve güvenilirlik krizi yaşayan Batılı ülkeler için bölgede siyasetlerini eşgüdümlü hale getirebilecekleri bölgesel bir örgütün varlığının kritik önem arz etmeye başlaması bu noktada dikkate alınmalıdır. Arap Birliği gerek Libya gerekse Suriye krizinde yukarıda değinilen gelişmeler ışığında Arap baharının ortam hazırladığı etkin rolü pratiğe dökme imkânı bulmuştur. Libya'da olayların başlamasından kısa bir süre sonra Suudi Arabistan'ın başını çektiği Körfez İşbirliği Örgütü, Kaddafi rejiminin kendi halkına karşı kullandığı şiddetten ötürü meşruiyetini yitirdiğini açıklamıştır. Bu açıklamayı Arap Birliği'nin Libya'nın üyeliğini askıya alması ve uluslararası kamuoyuna Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulması çağrısında bulunması takip etmiştir. Körfez ülkelerinin başını çektiği Birlik üyesi ülkeler, Suriye krizinde de benzer bir tutum sergileyerek, Suriye'nin üyeliğini askıya almışlar ve rejim üzerinde yaptırım uygulamaya başlamışlardır.

Aslında Arap Birliği'nin söz konusu örneklerdeki kararları, ilgili ülkelere yönelik görünse de, bölgenin geleceğine şekil verme anlamında ciddi bir öneme sahiptir. Arap Birliği, Libya ve Suriye meselelerinde rejimleri halklarına karşı kullandıkları orantısız

Arap Birliği tarihine bakıldığında Birliğin yekpare bir siyaset izleme konusunda başarısız bir sicile sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Esad rejiminin şiddeti durdurmasına yönelik yoğun çabaları ve çıkışları karşısında Arap dünyasının ilk aşamalarda gösterdiği sessizlik, bölgesel güç boşluğunu bir kez daha açığa çıkarmıştır.

şiddetten ötürü kınayarak, halkların demokrasi ve özgürlük taleplerini haklı bulmuştur. Ayrıca bu kararlarıyla Birlik, kuruluşundan beri ideolojik olarak dayandığı Arap milliyetçiliği ve Arap Birliği temellerinden sıyrılarak, uluslararası sisteme daha sıkı entegre olma yolunda olduğunun sinyalini vermiştir.

Bütün bu olumlu yanlarına rağmen, Arap Birliği'ne üye olan 22 ülkeye baktığımızda bunların çoğunun hali hazırda otoriter yönetimlere sahip olması, birlikten çıkan kararları demokrasiyi destekleyen adımlar olarak okumayı zorlaştırmaktadır. Birliğin "demokratik duruşu" üye ülkelerin çıkar birliği kadar halk hareketlerinin oluşturduğu baskının da bir sonucudur. Her ne kadar bölgede demokrasiyi güçlendirme arzusu gerçekçi görünmese de, siyasal zorunluluğun yarattığı bu kararlar, netice itibari ile Birliğe üye her ülkeyi değişim yönünde düşünmeye itmekte ve bölgede demokratik reform sürecinin önünü açmaktadır.

Arap Birliği'nin bir anlamda kendi içinde dönüşüm geçirdiği bu süreci yakından analiz etmek, bölgenin geleceğinin nasıl şekil alacağı üzerine öngörülerde bulunmak adına önem taşımaktadır. Bu anlamda Birliğin, Suriye krizinde izlediği politika önemli veriler sunmaktadır. Arap Birliği'nin Suriye krizi karşısında izlediği politikayı değerlendirmek üzere kaleme alınan elinizdeki çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Arap Birliği'nin gösterilerin başlamasından itibaren izlediği Suriye politikası, bu politikanın geçtiği aşamalar ve mevcut gelişmelere tepkileri ele alınarak, söz konusu politikaların Arap Birliği'nin varlığı açısından ne ifade ettiği sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde Arap Birliğinin Suriye politikasının arkasındaki etmenler incelenerek üye ülkeler arasındaki görüş farklılıkları irdelenecektir. Bunu yaparken Suriye'nin coğrafi konumu, etnik ve mezhep yapısı üzerinde durulacak ve tüm bu faktörlerin Arap ülkelerinin Suriye'ye karşı pozisyonlarını nasıl etkilediği incelenecektir.

A) SURİYE KRİZİ KARŞISINDA ARAP BİRLİĞİ

Suriye'de 2011 Mart ayında başlayan gösterilerin kısa zamanda genişleyerek tüm ülkeye yayılması dikkatleri Arap ülkelerinin alacağı tutuma yöneltmiştir. Özellikle Türkiye'nin Esad rejiminin şiddeti durdurmasına yönelik yoğun çabaları ve çıkışları karşısında Arap dünyasının ilk aşamalarda gösterdiği sessizlik, bölgesel güç boşluğunu bir kez daha açığa çıkarmıştır. Bölge ülkelerinin doğrudan bir desteğinin olmamasının yarattığı eksiklik nedeniyle Türkiye'nin Suriye rejimini reform yönünde ikna çabaları bir sonuç doğuramamıştır. Aksine Arap dünyasının suskunluğundan cesaret alan Esad rejimi protestoları daha fazla şiddet kullanarak bastırmaya yönelmiştir.

Arap Birliği'nin gösterilerin başladığı Mart ayından, Suriye rejimi ile muhalefet arasında ulusal diyalog çağrısını yaptığı Ekim ayının ortasına kadar Suriye konusunda sessiz kalmasının arkasında, Arap baharı ile birlikte bölgenin içine girdiği karışıklığın büyük bir payı vardır. Gerek Mübarek'in devrilmesinin ardından Mısır'daki siyasi be-

lirsizlik, gerekse NATO'nun Libya operasyonu ilk aylarda Arap ülkelerinin dikkatlerini Suriye'deki gelişmelerden uzak tutmuştur. Öte yandan Arap Birliği'nde ciddi bir nüfuzu olan Körfez ülkelerinin Bahreyn, Yemen ve Suudi Arabistan'da patlak veren gösteriler nedeniyle Suriye'ye yönelik somut adım atmak istememeleri de, Birliğin Suriye konusunda etkili bir girişimde bulunmasını engellemiştir.

ARAP BİRLİĞİ TARİHÇESİ

Mısır, Irak, Ürdün, Suriye ve Suudi Arabistan tarafından 1945 yılında kurulan Arap Birliği günümüzde en uzun tarihe sahip milletler arası örgüttür. II. Dünya savaşı sonrasında sömürgeci yayılmaya karşı kurulan Birlik, kısa sürede Filistin topraklarında kurulan Yahudi devletine karşı mücadele etkin bir rol oynamıştır.

Kurulduğundan beri üye sayısını giderek artıran örgütün mevcut durumda üyeliği 2011 Kasım ayında askıya alınan Suriye de dâhil olmak üzere 22 üyesi vardır. Bunlar Lübnan, Irak, Filistin Yönetimi, Ürdün, Mısır, Suriye, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Yemen, Sudan, Somali, Katar, Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Cibuti, Moritanya ve Komoros'tur. Merkezi 1979'a kadar Kahire'de olan örgüt merkezini 1979 yılında Mısır'ın üyelikten çıkartılmasıyla Tunus'a taşımıştır. Ancak on yıl sonra Mısır'ın üyeliğe geri dönmesiyle Kahire yeniden Birliğin merkezi olmuştur.

Arap Birliği'nin üç önemli organı vardır. Bunlar Genel Kurul, Genel Sekreterlik ve Genel Kurula bağlı daimi konseylerdir. Birliği'nin en önemli organı olan Genel Kurul, üye ülkelerin devlet başkanları, başbakanları ve dış işleri bakanlarından oluşur. Her üyenin tek oy hakkına sahip olduğu Kurul, yıl içerisinde iki kez toplanır. Ancak olağan toplantılarının dışında Kurul iki üye ülkenin çağrısıyla olağanüstü toplantılar gerçekleştirebilir. Genel Kurulun Birliğin üye ülkelerini aldığı kararlara uymaya zorlayacak bir mekanizması yoktur. Zira Arap Birliği sözleşmesi oy çoğunluğuyla alınan kararların yalnızca olumlu oy kullanan üyeleri bağlayacağını ifade eder.

Birliğin yönetim ve mali birimi ise Genel Sekreterliktir. Genel Sekreterliğe Kurul üyelerinin üçte iki oy çoğunluğuyla seçtikleri Genel Sekreter başkanlık eder. Genel Sekreterlik bünyesinde siyasi, ekonomik, kültürel, hukuki ve sosyal işler üzerine çalışan departmanlar bulunur. Arap Birliği'nin mevcut genel sekreteri Nebil El-Arabi'dir.

Arap Birliği örgütünün diğer önemli birimi genel kurula bağlı daimi konseylerdir. Bunlar siyasal, ekonomik, iletişim, kültürel, sosyal işler, hukuk, sağlık, insan hakları, idari ve mali işler gibi uzmanlık gerektiren işler üzerine çalışmalarını yürütür ve kurula rapor sunarlar.

Bunlar dışında Birliğin diğer başlıca organları 1950 yılında Kahire'de imzalanan Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla doğan Ortak Savunma Konseyi ile Ekonomik ve Sosyal Konsey'dir. Söz konusu anlaşmaya göre herhangi bir üye ülkeye yapılan silahlı saldırı, diğer üye ülkeler tarafından kendilerine yapılmış olarak kabul edilmektedir. Bu minvalde özellikle İsrail'e karşı ortak mücadele etme amacıyla kurulan Arap Barış Gücüne Arap ülkelerinin farklı oranlarda katılımı söz konusudur.

Arap Birliği'nde ciddi bir nüfuzu olan Körfez ülkelerinin Bahreyn, Yemen ve Suudi Arabistan'da patlak veren gösteriler nedeniyle Suriye'ye yönelik somut adım atmak istememeleri de, Birliğin Suriye konusunda etkili bir girişimde bulunmasını engellemiştir.

Ancak Ağustos ayıyla birlikte NATO'nun Libya operasyonundaki tıkanmanın aşılması bölgede yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Libyalı muhaliflerin başkent Trablus'u büyük ölçüde ele geçirmeleri sonucu Kaddafi'nin kaybettiğinin netlik kazanması, özellikle Körfez ülkelerini rahatlatarak, bölgenin diğer krizlerinin bölgesel

Esad yönetimine bir an önce şiddeti ve ölümleri durdurması çağrısında bulunan Arap Birliği, 15 gün içerisinde Suriye’de yönetim ile muhalefet arasında Arap Birliği gözetiminde ulusal diyalogun başlatılmasını talep etmiştir.

platformlarda gündeme getirilmesine olanak sağlamıştır. Böylelikle Suriye krizinde yeni bir süreç başlamıştır. Suriye rejiminin reform vaatlerini yerine getirmemesi üzerine ülke geneline yayılan gösterilere rejimin gittikçe artan bir şiddetle karşılık vermesi, sivil kayıplara neden olmuştur. Kayıpların ciddi oranlara ulaşması uluslararası kamuoyunda yankı yaratırken, Arap Birliği de sessizliğini bozmuştur. Özellikle Ağustos ayına denk gelen Ramazan’da rejimin protestoları sert bir şekilde bastırması pek çok Arap devletinin Suriye’yi kınayan açıklamalar yapmasıyla sonuçlanmış, Katar ve Suudi Arabistan tepkilerini bir adım ileri götürerek Şam büyükelçilerini geri çekmişlerdir. Ancak söz konusu tepkiler Birlik nezdinde ortak bir siyasi duruşa dönüşmemiş, pek çok Arap ülkesi Esad rejimi aleyhine açık bir tutum sergilemekten kaçınmıştır.

Arap Birliği’nin Suriye’ye yönelik ilk ciddi girişimi 16 Ekim 2011 tarihinde Mısır’da toplanan Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısıdır. Suriye’nin üyeliğinin askıya alınması beklentileri altında gerçekleşen toplantıda bu yönde bir karar alınmasa da, Suriye’ye önemli mesajlar verilmiştir. Esad yönetimine bir an önce şiddeti ve ölümleri durdurması çağrısında bulunan Arap Birliği, 15 gün içerisinde Suriye’de yönetim ile muhalefet arasında Arap Birliği gözetiminde ulusal diyalogun başlatılmasını talep etmiştir. Ayrıca bu toplantıda Suriye meselesiyle ilgilenecek bir komitenin Katar başkanlığında ve Mısır, Cezayir, Sudan, Umman ve Arap Birliği Genel Sekreteri’nin katılımıyla kurulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu Komitenin Esad rejimi ve Suriye muhalefeti ile temas halinde bulunarak süreci yönetmesi öngörülmüştür.¹

Arap Birliği Suriye’nin Üyeliğini Askıya Alıyor

16 Ekim toplantısını takiben Katar başkanlığındaki Suriye komitesi Mısır, Cezayir, Sudan ve Umman delegeleri eşliğinde 26 Ekim tarihinde Şam’a giderek Esad’la görüşmüş ve Arap Birliği’nin kararlarını Suriye’ye iletmiştir.² Bunu takiben 30 Ekim’de Katar’da gerçekleştirilen toplantıda Suriye Arap Birliği’nin eylem planını kabul etmiştir. 2 Kasım’da imzalanan anlaşmaya göre Suriye ve Arap Birliği şiddetin sonlandırılması, siyasi tutukluların serbest bırakılması, ordunun şehirlerden çekilmesi ve Arap Birliği kurumları ile Arap ve uluslararası medya kuruluşlarının Suriye içinde serbestçe dolaşımına izin verilmesi konularında mutabakata varmışlardır.³ Anlaşmanın ardından Suriye’nin en geniş muhalefet grubu olan Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ile bir araya gelen Arap Birliği Genel Sekreteri Nebil El Arabi, Konsey’e Arap Birliği eylem planının detayları hakkında bilgi vermiştir.⁴ Ancak rejime tanınan sürede diyalogun başlamaması ile birlikte Arap dünyasında, Suriye’nin Arap Birliği üyeliğinin sonlandırılmasından Suriye rejimine yö-

1. "Arab League calls for Syria dialogue within 15 days", *BBC News*, Ekim 16, 2011.

2. "Arab League holds 'frank and friendly' talks with Assad; 20 more killed in Syrian violence", *Al Arabia*, Ekim 26, 2011

3. "Syrian acceptance of Arab League ceasefire plan met with scepticism", *Guardian*, Kasım 2, 2011.

4. "Arab League chief meets Syria opposition group", *Hurriyet Daily News*, Kasım 3, 2011.

nelik siyasi ve ekonomik yaptırım kararı alınmasına kadar bir dizi önlem tartışılmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler'in Suriye'de ölü sayısının 3500'i bulduğu açıklamasının ardından acil olarak toplanan Arap Birliği, 12 Kasım'da Suriye'nin Arap Birliği üyeliğini askıya alan tarihi kararını almıştır.⁵

Lübnan, Suriye ve Yemen'in ret oyu kullandığı, Irak'ın çekimser kaldığı oylamada geri kalan 18 üye karar lehine oy kullanmıştır. Kendisini Arap milliyetçiliğinin kalesi olarak gören Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınması geniş yankı uyandırmıştır. Aslında bu karardan önce Birlik, Mart ayında Libya'nın üyeliğini askıya almıştır. Ancak Libya'nın Kaddafi döneminde Arap dünyası ile sorunlu ilişkileri ve Libya'nın Arap Birliği'nden çok Afrika Birliği üyesi olarak kabul edildiği düşünüldüğünde, söz konusu karar daha sembolik kalmış ve Suriye kararı kadar şaşırtıcı olmamıştır. 16 Kasım'da yürürlüğe giren bu kararın ardından Arap Birliği tarihinde dönüm noktası sayılabilecek bir diğer kararı alarak, Suriye'ye siyasi ve ekonomik yaptırım uygulamaya karar vermiştir. ⁶ 27 Kasım'da Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında alınan bu karar ile kurulduğu 1945 yılından beri verdiği en güçlü beyanlardan birisinin altına imza atan Birlik, Arap baharı süreci ile içine girdiği siyaset değişikliğini açıkça ortaya koymuştur. Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini dondurma ve yaptırımlar uygulama adımları ile bundan sonraki süreçte rejimlerin çıkarları ile örtüşmese de, halkların talepleri yönünde üye ülkelerin içişlerine müdahale edebileceğini göstermiştir. Ancak söz konusu karar Arap Birliği'nin sözleşmesine dair hukuki bir tartışma da başlatmıştır. Bunun nedeni öncelikle Arap Birliği sözleşmesinin 8. maddesinin üye ülkelerin birbirlerinin yönetim şekline saygı duyması gerektiğini vurgulaması ve herhangi bir üyenin diğerinin iç işlerine karışmasını yasaklamış olmasıdır. Bir diğer hukuki boşluk ise sözleşmenin 18.maddesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre, üye ülke Arap Birliği sözleşmesinin yükümlülüklerine uymadığı takdirde ancak 'oy birliği' ile üyelikten çıkarılabilir.⁷ Bu maddeler göz önüne alındığına Lübnan ve Yemen'in karşı oy kullanmasına rağmen kararların alınmış olması sözleşmeye aykırı hareket edildiği yorumlarına yol açmış ve buna rağmen Birlikten kararların hangi hukuki düzenlemeye göre alındığı yönünde bir açıklama gelmemiştir.

Söz konusu karara ilişkin hukuki tartışmalar bir yana Birliğin almış olduğu karar Suriye'deki gelişmeler üzerinde çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle Arap Birliği Suriye'nin üyeliğini askıya almakla Esad muhaliflerini cesaretlendirmiştir. Nitekim kararın ardından rejimden ayrılarak direnişe katılanların sayısında artış olmuş, ancak bununla beraber ülkedeki şiddet olayları tırmanmıştır.⁸ Ayrıca karar, Esad rejimi üzerindeki bölgesel ve uluslararası baskıyı artırarak eleştirileri 'reform yap' düzeyinden 'görevi bırak' noktasına getirmiştir. Nitekim Ürdün Kralı Abdullah bu anlamda Arap

Kendisini Arap milliyetçiliğinin kalesi olarak gören Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınması geniş yankı uyandırmıştır.

5. "Arab League Votes to Suspend Syria Over Crackdown", *The New York Times*, Kasım 12, 2011.

6. "Isolating Syria, Arab League Imposes Broad Sanctions", *The New York Times*, Kasım 27, 2011.

7. Bkz. Arap Birliği Sözleşmesi, <http://www.unhcr.org/refworld/publisher/LAS,,,3ae6b3ab18,0.html>

8. "Syrian soldiers defecting in increasing numbers – UN", *Reuters*, Kasım 10, 2011.

Arap Birliği'nin kararı, Türkiye'nin Suriye politikasına beklediği yeterli uluslararası desteği bulamamasından kaynaklanan diplomatik kısır döngüyü kırması açısından da önemli bir adım olmuştur.

dünyasında ilk adımı atarak, 14 Kasım'da yaptığı açıklamada Esad'ın gitmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁹

Arap Birliği'nin kararı, Türkiye'nin Suriye politikasına beklediği yeterli uluslararası desteği bulamamasından kaynaklanan diplomatik kısır döngüyü kırması açısından da önemli bir adım olmuştur. Krizin başından itibaren Suriye halkının taleplerini haklı bulan Türkiye, Beşar Esad'ın reform yönünde adımlar atmayıp şiddete yönelmesi ile birlikte Suriye rejimine karşı muhalefetini sertleştirmiştir. Bununla birlikte Esad rejimi üzerinde baskı kurmaya yetecek miktarda uluslararası destek hemen gelmemiştir. Bu süreçte Arap Birliği'nin devreye girmesi sadece Türkiye'ye rahat bir nefes aldırmanın aynı zamanda emperyalist suçlamalarla karşı karşıya kalmaktan çekinen ABD ve Avrupa ülkeleri de rahatlatmış ve daha aktif bir tutum benimsemelerinin yolunu açmıştır.

Arap Birliği yaptırımları, Suriye devleti ile temel ürünlerde olan ticareti durdurmayı, rejimin üst düzey yetkililerinin mal varlıklarını dondurmaya ve onlara seyahat yasağı getirmeyi, Suriye'deki Arap yatırımlarını askıya almayı ve Suriye Merkez Bankası ile ilişkileri sonlandırmayı içermektedir. Daha önceden uygulamaya koyulan AB ve ABD yaptırımlarının üzerine gelen Arap Birliği yaptırımları, akabinde Türkiye'nin uygulamaya koyduğu benzer yaptırımlarla birleşince Suriye'yi ciddi sıkıntıya sokmuştur. Dış yatırımların neredeyse tamamen durduğu ülkede Arap petrol şirketleri birer birer faaliyetlerini durdururken ülke döviz sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Ekonomik krizle mücadele adına hükümetin ithalatı durdurma kararı fahiş fiyat artışlarına neden olunca, hükümet bu kararından dönerek yeni yatırımcılar bulma düşüncesiyle Rusya ve Çin'e yönelmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda krize giren Suriye ekonomisi üzerine yapılan tahminler küçülme oranının bu yıl iki haneli bir rakama ulaşmış olduğu yönündedir.¹⁰

Arap Birliği'nin Gözlemci Girişimi

Ekonomik krizle paralel yaşanan iç kargaşa, özellikle direnişin siyasi bir nitelik kazanmaya başlamasıyla ülkede iç savaş senaryolarını kuvvetlendirmiştir. Olayların başladığı ilk aylarda güvenlik güçleri ile protestocular arasında yaşanan çatışmalar, zamanla sekteryen bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Özellikle toplumsal gerilim ve çatışmaların endişe verici boyutlara ulaşması, Arap Birliği'ni yeni bir girişimde bulunma yönünde harekete geçirmiştir. Bu minvalde ortaya atılan Arap gözlemci önerisine ilk etapta egemenliğine aykırı olduğu gerekçesiyle sıcak bakmayan Suriye yönetimi, zaman içinde uluslararası baskılara boğun eğmiştir.

Suriye ile Arap Birliği arasında Arap gözlemcilerin Suriye'de görev yapmalarına izin veren protokol Irak'ın arabuluculuğuunda 19 Aralık 2011 tarihinde Kahire'de imzalanmış-

9. Lyse Doucet, "Syria's Assad should step aside, says Jordan's Abdullah", *BBC News*, Kasım 15, 2011.

10. "The Effects of Economic Sanctions on Syria: Looking Lonely", *Economist*, Kasım 28, 2011.

tır. Muhaliflerle hükümet arasında diyalog sürecinin başlaması, şiddetin durdurulması, Suriye askerlerinin kentlerden çekilmesi ve olaylar sırasında tutuklananların serbest bırakılması gibi talepleri içeren Arap Birliği barış planı değişik tepkiler toplamıştır.¹¹ Rusya ve Çin, Arap Birliği'nin Suriye meselesini Güvenlik Konseyi'ne götürmeyip arabulucu rolünü üstlenmesini olumlu bulurken, ABD ve Avrupa ülkeleri gözlemcilerin kimleri ve nereleri denetleyecekleri konularında var olan belirsizliklere işaret etmişlerdir. Özellikle gözlemci heyetinin başına Sudan'da adı soykırıma bulaşmış General Mustafa el-Dabi'nin atanması pek çok kesimin misyonun varlığı olmasa da, söz konusu heyetin güvenilirliği konusunda şüpheye düşmesine yol açmıştır.¹²

Suriye muhalefeti ise gözlemci anlaşmasına tamamen karşı çıkmıştır. Suriye ile Arap Birliği'nin Kahire'de gözlemcilere dair anlaşmayı imzaladıkları gün Tunus'ta toplanan Suriye Ulusal Konseyi anlaşmayı reddederek Suriye'nin resmi temsilcisi olarak tanınmasını istemiş, uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve Suriye'de güvenli bölge oluşturulmasını da içeren bir dizi talebini uluslararası kamuoyuna duyurmuştur.¹³

Tüm bu tartışmaların gölgesinde Şam'a giden 60 kişilik Arap Birliği gözlemci heyeti¹⁴, Aralık'ın son haftasında göreve başlamıştır. Şam, Humus, Dera ve Hama gibi çatışmaların yoğun olduğu kentlerde yalnızca Esad rejimi tarafından tayin edilen noktalarda temaslarda bulunan gözlemciler, rejimin izin verdiği ölçüde gerek rejim taraftarlarıyla gerekse muhaliflerle görüşmelerde bulunmuşlardır. Ancak gözlemci heyetinin başındaki General El-Debi'nin açıklamaları Suriye'de olup bitene ilişkin var olan kafa karışıklığını azaltmaktan ziyade daha da artırmıştır. Suriyeli muhalif gruplar tarafından uluslararası ajanslara sunulan raporların tersine, El-Debi'nin Humus'ta kaygı verici nitelikte bir gelişme gözlemlemediği şeklindeki beyanı, gözlemci heyetinin objektifliğine yönelik soru işaretlerinin yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur.¹⁵ El-Debi'nin Sudan'daki kariyeri üzerine yoğunlaşan eleştiriler, Arap gözlemcilerin Suriye'den çekilmesi çağrılarını artırmıştır.

Arap Birliği'nin danışma komitesi niteliğindeki Arap Parlamentosu'nun başkanı tarafından dile getirilen ve Katar başta olmak üzere bazı Körfez ülkelerinin de paylaştığı gözlem heyetine yönelik eleştirilerin, daha gözlemin ilk günlerinden itibaren dillendirilmeye başlanması gözlem görevine en başlarda bile gölge düşürmüştür. Eleştiriler tamamen haksız olmamakla birlikte, on gün gibi bir süre içinde bizzat gözlem anlaşmasının taraflarından biri de dâhil olmak üzere bu eleştirilerin dile getirilmesi, en başından uygun düzenlemelerin neden yapılmadığı sorusunu akla getirirken, Arap Birliği'nin gözlem görevine bakışının da sorgulanmasına neden olmuştur. Bu anlam-

Suriyeli muhalif gruplar tarafından uluslararası ajanslara sunulan raporların tersine, El-Debi'nin Humus'ta kaygı verici nitelikte bir gelişme gözlemlemediği şeklindeki beyanı, gözlemci heyetinin objektifliğine yönelik soru işaretlerinin yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur.

11. "Syria signs deal to allow Arab League observers into country", *Guardian*, Aralık 19, 2011.

12. "Sudanese general's past casts shadow on Arab League mission", *France 24 International News*, Aralık 26, 2011.

13. "U.S. skeptical of Syrian agreement on monitors; opposition criticizes 'new tactic'", *Al Arabia*, Aralık 20, 2011.

14. Arap Birliği'nden Suriye'ye giden gözlemci sayısı başlangıçta 60 iken daha sonra bu sayı 170'e ulaşmıştır.

15. "Head of Syrian monitors reports Homs is calm but calls for further inquiry", *Al Arabia*, Aralık 28, 2011.

Gözlemcilerin görevinin Suriye’de şiddeti durdurmaktan ziyade Arap Birliği protokolüne uyulup uyulmadığını yani mevcut durumu tespit etmek olduğu hatırlanmalıdır.

da gözlemcilere yoğun anlamda yöneltilen Suriye rejiminin uyguladığı şiddeti durdurmakta başarısız oldukları eleştirileri ise ilk anda kulağa doğru gelmekle birlikte, sorunludur. Bu noktada anlaşma gereği gözlemcilerin görevinin Suriye’de şiddeti durdurmaktan ziyade Arap Birliği protokolüne uyulup uyulmadığını yani mevcut durumu tespit etmek olduğu hatırlanmalıdır.

Tüm bu eleştirilere Arap Birliği, gözlem görevini hayata geçiren birlik bünyesindeki Suriye Komitesi’nin planlarında hata olmuş olabileceğini, ancak gözlemcilerin bir müddet daha Suriye’de kalmasını desteklediklerini açıklayarak cevap vermiştir.¹⁶ Bu süreçte Katar’ın Suriye’ye Arap Barış Gücü gönderilmesi önerisi¹⁷ ise Suriye’de tepki yaratmış, diğer Arap ülkeleri nezdinde de destek bulmamıştır. Özellikle Cezayir ve Mısır’ın içinde bulunduğu Arap ülkeleri krizin siyasi bir diyalogla çözülmesinden yana bir tutum benimseyerek, ağırlıklı olarak Körfez ülkeleri tarafından dile getirilen askeri müdahale fikrine karşı çıkmışlardır.

ARAP BİRLİĞİ SURIYE KRONOLOJİSİ

- 8 Ağustos 2011** Suudi Arabistan Suriye elçisini geri çekerek, Beşar Esad’a şiddeti durdurması çağrısında bulundu.
- 10 Eylül 2011** Arap Birliği genel sekreteri Nebil El Arabi Beşar Esad’la yaptığı toplantıda Suriye’nin iç işlerine yapılacak her türlü müdahaleye karşı olduklarını açıkladı.
- 16 Ekim 2011** Arap Birliği Suriye rejimi ile muhalefet arasında 15 gün içerisinde ulusal diyalogun başlatılması çağrısında bulundu. Aynı toplantıda Katar başbakanının başkanlığında Suriye Komitesi kuruldu.
- 26 Ekim 2011** Suriye Komitesi Beşar Esad’la Şam’da bir araya geldi.
- 30 Ekim 2011** Suriye Arap Birliği delegeleriyle Katar’da bir araya geldi.
- 2 Kasım 2011** Suriye Arap Birliği’nin 15 gün içerisinde ulusal diyalogun başlatılması, siyasi tutukluların serbest bırakılması ve rejimin şiddeti durdurması gibi talepleri içeren Arap eylem planını imzaladı.
- 12 Kasım 2011** Kahire’de yapılan Arap birliği dış işleri bakanları toplantısında Suriye’nin Arap Birliği üyeliği askıya alındı.
- 16 Kasım 2011** Fas’ın Başkenti Rabat’ta gerçekleştirilen Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında Suriye’nin üyeliğinin askıya alınma kararı yürürlüğe girdi. Aynı toplantıda Türk-Arap İşbirliği Forumu gerçekleştirildi.
- 27 Kasım 2011** Beşar Esad yönetiminin işbirliğine yanaşmaması üzerine Arap Birliği Suriye rejimini ekonomik, diplomatik ve siyasi olarak bölgede yalnızlaştıracak bir dizi yaptırım kararı aldı.
- 19 Aralık 2011** Suriye ve Arap Birliği Arap Birliği’nin Suriye’ye Arap gözlemcileri göndermesine yönelik protokolü Irak’ın arabuluculuğunda Kahire’de imzaladı.
- 28 Aralık 2011** Arap Birliği gözlemci heyeti başkanı Sudanlı general Mustafa El Debi Reuters’a yaptığı açıklamada Humus’ta korkulacak bir durum olmadığını ifade etti.

16. "Syria: Arab League monitors have made 'mistakes', says Qatari prime minister", *The Telegraph*, Ocak 6, 2012.

17. "Arab League may debate Syria troops call; U.N. chief tells Assad to 'stop killing", *Al Arabia*, Ocak 16, 2012.

ARAP BİRLİĞİ SURİYE KRONOLOJİSİ

- 8 Ocak 2012** Kahire'de toplanan Arap Ligi, hem muhaliflere hem de hükümete şiddeti durdurmaları çağrısında bulundu ve Suriye'deki gözlemci misyonunu genişletme kararı aldı.
- 14 Ocak 2012** Katar Hükümeti Arap Ligi'nin sivillerin öldürülmemesi için Suriye'ye müdahalede bulunması gerektiğini belirtti.
- 19 Ocak 2012** Arap Birliği gözlemci misyonunun süresi doldu.
- 20 Ocak 2012** Suriye Ulusal Konseyi Lideri Burhan Galyun Arap Birliği toplantısına katılmak üzere Kahire'ye gitti.
- 22 Ocak 2012** Suudi Arabistan Arap Ligi Suriye gözlemcilerinden finansal yardımını ve desteğini çektiğini duyurdu. Arap Ligi muhaliflerden ve hükümetten oluşan bir ulusal birlik hükümetinin kurulması için barış planı hazırladı.
- 23 Ocak 2012** Suriye Arap Ligi'nin şiddeti sona erdirmek için yaptığı ulusal birlik hükümeti çağrısını kabul etmedi ve bunun dış güçlerin Suriye'nin egemenliğine müdahalesi olduğunu vurguladı.
- 25 Ocak 2012** Suudi Arabistan'ın ardından diğer Körfez ülkeleri gözlemcilerini Suriye'den çekti.
- 26 Ocak 2012** Arap Ligi Genel Sekreteri Nebil El Arabi Birleşmiş Milletler yetkilileriyle Suriye görüşmesinin Pazartesi gerçekleşeceğini belirtti.
- 26 Ocak 2012** Arap Birliği Suriye'deki gözlemcilerin faaliyetlerini durdurduğunu açıkladı.
- 28 Ocak 2012** Arap Ligi gözlem misyonunu geçici olarak durdurma kararı aldı.
- 31 Ocak 2012** BM Suriye görüşmeleri başladı.
- 4 Şubat 2012** Rusya ve Çin, Suriye için çözümün yapıldığı oylamayı BM Güvenlik Konseyi'nde reddetti.
- 12 Şubat 2012** Arap Birliği Kahire'de yaptığı toplantıda Suriye ile diplomatik ilişkileri kesme, Suriye'ye BM ve Arap Birliği gözetiminde barış gücü gönderme ve Suriye muhalefetine siyasi ve ekonomik destek sağlama çağrısında bulundu.
- 16 Şubat 2012** Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Arap Birliği'nin Suriye'de şiddet eylemlerine son verilmesi çağrısına destek veren bir karar tasarısını kabul etti. Kararda, BM'nin Suriye krizinin çözümü için özel bir elçi ataması istendi.
- 24 Şubat 2012** Suriye'nin Dostları Konferansı yaklaşık 70 ülke lideri ve temsilcisinin katılımıyla Tunus'ta yapıldı.

Raporda, gözlemcilerin sayılarının ve görev sürelerinin uzatılması talep edilirken, Suriye yönetimi protokolün gereklerini yeterince yerine getirmemesi nedeniyle eleştirilmektedir.

Arap dünyasının Suriye'deki çözüme dair bölünmüşlüğü gözlemci raporuna da yansımıştır. Resmi olarak açıklanmayan ve bu nedenle ciddi eleştirilere maruz kalan gözlemci raporu Arap Birliği'nin 22 Ocak 2012'de Kahire'deki kapalı toplantısında gündeme alınmıştır. Bir süre sonra çeşitli gazete ve internet sitelerine sızan raporda, gözlemcilerin sayılarının ve görev sürelerinin uzatılması talep edilirken, Suriye yönetimi protokolün gereklerini yeterince yerine getirmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bununla birlikte raporda ülkede bazı silahlı grupların varlığına ve bunların kamu binalarına zarar verdiğine dikkat çekilmekte, başka bir ifade ile ülkedeki şiddetten her iki taraf da sorumlu tutulmaktadır.¹⁸

18. Arap Birliği gözlemci raporu Arap Birliği sitesinde yayınlanmamıştır. Arap birliği tarafından kamuoyuyla paylaşılmayan raporun tam olarak ne içerdiği bilinmemekle birlikte, raporun görüldüğü toplantıya takip eden günlerde gazetelerde birbirine benzer talepler yer almıştır.

Arap Birliği'ni planının barışçıl bir şekilde yetki devrini önermesi Birliğin geleneksel politikası açısından ciddi bir kırılmayı yansıtmaktadır.

Raporda Suriye'de rejim karşıtı silahlı bir direnişin var olduğu sonucuna varılması, uluslararası bir önlemden yana olan Suudi Arabistan ve Katar gibi Körfez ülkelerinde rahatsızlığa neden olmuştur. Arap Birliği'nin Suriye'deki Arap gözlemcilerinin görevini bir ay daha uzatmasına karşı çıkan Suudi Arabistan, kendi gözlemcilerini misyondan çekerek, Arap Birliği gözlemci heyetinin güvenilirliği konusunda zaten var olan soru işaretlerine bir yenisini eklemiştir. Suudi Arabistan'ın ardından diğer Körfez ülkelerinin de gözlemcilerini heyetten çekmesiyle Suriye'deki Arap gözlemci sayısı 110'a düşmüştür.¹⁹

Arap Birliği Barış Planı ve Sorunun BM'ye Taşınması

22 Ocak'ta Kahire'de gerçekleştirilen toplantıda Arap Birliği, Birleşmiş Milletler'e (BM) sunulmak üzere bir barış planını gündeme getirmiştir. Birliğin daha önceden Yemen için hazırladığı plana oldukça benzer olan Suriye planında Esad'ın görevini yardımcılarına devretmesi, Suriye'de iki ay içinde ulusal birlik hükümetinin kurulması ve erken seçim yapılması çağrılarını yer almıştır.²⁰ Lübnan dışında tüm Arap devletlerinin destek verdiği planın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) taşınması konusunda ise var olan görüş ayrılıkları yeniden belirlemiştir. Cezayir konunun bölge dışı platformların inisiyatifine bırakılmasına neden olacağı gerekçesiyle plana Arap Birliği nezdinde destek vermekle birlikte krizin BMGK'ye götürülmesine karşı çıkmıştır.

Arap Birliği'ni planının barışçıl bir şekilde yetki devrini önermesi Birliğin geleneksel politikası açısından ciddi bir kırılmayı yansıtmaktadır. Nitekim bugüne kadar rejimleri halkların talepleri pahasına korumuş olan Birlik, bundan sonra üye ülkelerin iç işlerine müdahale seçeneğinin sadece yaptırımlar ile sınırlı kalmayacağı, rejim değişikliğini de destekleyebileceğini göstermiştir. Ancak pratikteki bu yeni siyasi eğilim, daha önce işaret edilen Arap Birliği sözleşmesi açısından çelişki doğururken, bütün bu sürecin nasıl bir içtihat oluşturacağını ve gerek Birliğin sözleşmesini ve gerekse geleceğini nasıl etkileyeceğini zaman gösterecektir

Arap Birliği barış planının açıklanmasından bir gün sonra gözlemci heyetin başkanı Mustafa El-Debi'nin Suriye'de şiddet olaylarının azaldığına dair bir açıklama yapması Arap Birliği ile gözlemci heyet arasında fikir ayrılıklarını yeniden su yüzüne çıkarmıştır.²¹ Buna karşın BM'ye gitme konusunda ısrarı sürdüren Katar Başbakanı Şeyh Hamad Bin Casim El-Tani ile Arap Birliği Genel Sekreteri Nebil El-Arabi, Ban Ki Moon'dan randevu talep etmişlerdir. Bu süreç zarfında Batılı aktörlerle koordinasyon içinde olan Arap Birliği delegeleri, BM'ye sunulacak taslak metnin hazırlanmasında özellikle İngiltere ve Fransa'dan destek almışlardır.²²

19. Alistair Lyon, "Arab League turns to U.N. as Gulf observers quit Syria", *Reuters*, Ocak 24, 2012.

20. "Syria rejects Arab League plan for power transition; opposition welcomes initiative", *Al Arabia*, Ocak 23, 2012

21. Alistair Lyon, " Syria denounces Arab League for telling Assad to quit", *Reuters*, Ocak 23, 2012.

22. Edmund Blair and Ayman Samir, " Arabs seek U.N. support for Syria peace plan", *Reuters*, Ocak 24, 2012.

Arap Birliği'nin Suriye meselesini uluslararası hale getirecek bu hamlesini tepkiyle karşılayan Suriye, gözlemcilerin ülkedeki görev süresini bir ay uzatacak olan kararı onaylamakla birlikte Arap Birliği'nin Esad'a yetkilerini devretmesi çağrısını kabul etmeyeceğini bildirmiştir.²³ Suriye'nin açıklamasına cevaben, Arap Birliği 26 Ocak'ta Suriye'deki gözlemcilerin faaliyetlerini durdurduğunu açıklamıştır.²⁴ Suriye'nin gözlemcileri görev sürelerinin uzatılmasını onaylamasına rağmen Birliğin bu kararı alması ve üstelik bunun Katar Başbakanı ile Arap Birliği Genel Sekreteri'nin New York'a gittiği gün açıklanması, Arap ülkelerinin artık Esad rejimiyle ipleri tamamen koparmak istediği şeklinde yorumlanmıştır.

31 Ocak'ta başlayan BM görüşmeleri planın BMGK'de oylandığı 4 Şubat tarihine kadar devam etmiştir. Fas tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan taslak karar, Suriye rejiminin şiddeti durdurmasını, keyfi tutuklamaları sonlandırılmasını, tüm siyasi kesimleri kapsayan bir diyalog sürecinin başlatılmasını, Esad'ın yetkilerini yardımcısına devretmesini, ulusal birlik hükümeti kurulmasını, serbest seçimlerin yapılmasını ve BM Genel Sekreterliği'nin Arap Birliği'nin krize siyasi çözüm sağlamaya yönelik çabalarına destek sağlayacak önlemleri almasını talep etmiştir.²⁵ Yoğun tartışmalar altında devam eden görüşmelerde Arap ve Batılı devletler taslak karara verdikleri desteği yineleyerek, konuşmalarını kararın dış müdahaleye olanak sağlamasından çekinen Rusya'nın endişelerini gidermeye yönelik yapmışlardır.

Rusya'nın çekincelerini gidermeye yönelik çabalar görüşmeler boyunca sürmüştür. Hatta bu çabalar sonucu Rusya'nın itirazlarının dikkate alındığı yeni bir metin de kaleme alınmıştır.²⁶ Ancak karar taslağının yanlı bir şekilde ülkedeki şiddetin tümünden Suriye lideri Beşar Esad'ı sorumlu tuttuğunu ileri süren Çin ve Rusya, 4 Şubat 2012'de yapılan BM oylamasında Suriye'ye yönelik BM Güvenlik Konseyi karar taslağını veto etmişlerdir.²⁷ Rusya ve Çin'in vetosu ciddi uluslararası tepkiyi beraberinde getirmiştir. ABD, Rusya'nın vetosunu utanç verici olarak tanımlarken, İngiltere ise dehşete düştüğünü belirtmiştir. Arap Birliği ise başından beri işbirliği içinde olduğu Batılı ülkelerin tepkileriyle uyumlu hareket ederek, Rusya ve Çin'in Arap dünyasında akıtılan kana bulaştıklarını ifade etmiştir.

Rusya ve Çin'in BM'de kararı veto etmesinin ardından Suriye rejiminin Humus'ta operasyonları yoğunlaştırması uluslararası toplumu Suriye'ye yönelik yeni bir tutum belirlemeye sevk etmiştir. İlk olarak Amerika ve Fransa tarafından dile getirilen 'Suriye'nin Dostları' girişimi Arap dünyasında destek bulmuştur.²⁸ Ayrıntıları henüz kamuoyuyla

Rusya ve Çin'in
BM'de kararı
veto etmesinin
ardından Suriye
rejiminin Humus'ta
operasyonları
yoğunlaştırması
uluslararası
toplumu Suriye'ye
yönelik yeni bir
tutum belirlemeye
sevk etmiştir.

23. Bassem Mroue, "Thousands on streets as Syria rejects peace plan", *The Independent*, Ocak 24, 2012.

24. "Arab League suspends observer mission as Syria vows to 'cleanse outlaws'", *Al Arabia*, Ocak 28, 2012.

25. "UN draft resolution on Syria", *Guardian*, Ocak 31, 2012.

26. Rusya'nın itirazı üzerine taslak metinden çıkarılan konular arasında Esad'ın görevi bırakması ve Suriye'ye silah gönderilmesinin engellenmesi talebi bulunmaktadır.

27. "Syria resolution vetoed by Russia and China at United Nations", *Guardian*, Şubat 4, 2012.

28. "ABD: 'Suriye'nin dostları' toplanabilir", *Hürriyet Planet*, Şubat 9, 2012.

Suriye'nin Dostları inisiyatifini güçlendirici bir başka adım Arap Birliği'nce atılmış, 11 Şubat tarihinde Kahire'de düzenlenen toplantıda Suriye ile diplomatik ilişkileri kesme kararı alınmıştır.

paylaşılmayan, ancak akıllara Libya krizi esnasında Kaddafi muhaliflerine destek sağlamak amacıyla Arap ülkeleri ve diğer ülkelerden oluşan Libya Temas Grubunu getiren inisiyatifin ilk toplantısının 24 Şubat'ta Tunus'ta yapılması kararlaştırılmıştır. ABD, Türkiye, Avrupa ve Arap ülkelerini de içeren yaklaşık 70 ülke temsilcisinin katıldığı toplantıya, Rusya ve Çin Suriye yönetiminin davet edilmemesi nedeniyle temsilci göndermemişlerdir. Suriye'ye askeri bir müdahalenin gündeme alınmadığı toplantıda, Esad yönetimine bir an önce ateşkes ilan etmesi ve çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölgelere insani yardım ulaştırılmasına izin vermesi çağrısında bulunulmuştur. Bunun yanı sıra Suriye Ulusal Konseyi resmi olarak olmasa da Suriye'nin meşru temsilcisi olarak tanınmış, Esad rejimine karşı yeni yaptırım kararı alınmıştır. Ancak konferansın sonuç bildirgesinde Arap Birliği'nin Suriye'ye Arap Birliği ve BM gözetiminde barış gücü gönderilmesi önerisi yer almamıştır. Bunun üzerine "Suriye'nin Dostları" girişimini eylemsizlikle suçlayan Suudi Arabistan konferanstan çekilmiştir.²⁹

Suriye'nin Dostları inisiyatifini güçlendirici bir başka adım Arap Birliği'nce atılmış, 11 Şubat tarihinde Kahire'de düzenlenen toplantıda Suriye ile diplomatik ilişkileri kesme kararı alınmıştır. Suriye'ye yönelik tutumunu daha da sertleştiren Arap Birliği, aynı toplantıda ayrıca Suriye'ye BM ve Arap Birliği ortaklığında bir barış gücü gönderilmesi ve Suriye muhalefetine ekonomik ve siyasi desteğin sağlanması kararını almıştır.³⁰ Lübnan ve Cezayir kararı onaylamakla birlikte barış gücü gönderilmesi maddesine şerh koymuşlardır. Suriye, kararı tanımadığını açıklarken, ABD ve AB memnuniyetle karşılamıştır. Rusya ise barış gücü gönderilmesinin ancak Suriye'deki şiddetin sona ermesi sonrasında mümkün olacağını dile getirmiştir.

Arap Birliği'nin söz konusu kararı, Birliğin bir yıldan kısa bir sürede bir Arap ülkesine karşı uluslararası müdahalenin önünü açmaya vesile olabilecek ikinci karar olması açısından oldukça önemlidir. Daha önce Kaddafi'nin devrilmesini sağlayan NATO müdahalesinin önünü açarak oldukça etkili bir rol oynayan Arap Birliği, şimdi de Suriye'ye barış gücü gönderme önerisini ortaya atarak dış müdahale tartışmalarını güçlendirmiştir. Ancak söz konusu gücün yetkileri ve büyüklüğü ayrıntılandırılmamıştır. Dolayısıyla Arap Birliği'nin önerisinde gücün barışı koruyucu mu yoksa barışı inşa edici mi olduğu netlik kazanmadığı için Libya'daki gibi doğrudan bir dış müdahaleden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca söz konusu karar her ne kadar Avrupa ve ABD'den olumlu tepkiler alsa da, askeri her hangi bir müdahale konusunda Batı başkentlerinde var olan isteksizlik devam etmektedir.

BMGK'de yaşanan tıkanmaya rağmen bölge ülkelerinin BM nezdindeki girişimleri devam etmektedir. BM Genel Kurulunda Suriye konusunu gündeme getiren Katar ve Suudi Arabistan hazırladıkları taslak kararda, Esad rejimini şiddet kullanmaktan ötürü kınayarak, BM'den Suriye meselesinde Arap girişimlerine destek olmasını talep etmek-

29. "Friends of Syrian People' call for end to violence in Syria, urges more sanctions", Al Arabia, Şubat 24, 2011.

30. "Arab League Steps Up Pressure on Syria and Calls for U.N. Help", The New York Times, Şubat 12, 2012.

tedirler.³¹ 137 üye tarafından kabul edilen karar, herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmamakla beraber, Suriye üzerindeki diplomatik baskıyı artırma amacı taşımaktadır.³²

Arap Birliğinin Suriye politikası, Birliğin tarihinde ciddi bir dönüşümü yansıtmaktadır. Krizin tırmandığı 2011 yılı yaz aylarından itibaren Suriye konusunda pek çok inisiyatif geliştiren Birlik, bir yandan rejim üzerindeki baskısını sürdürürken, diğer yandan Suriye muhalefetinin birleşme çabalarına yardımcı olmuştur. Birlik, bu girişimleriyle Suriye'ye yönelik uluslararası tepkinin artmasına çabalamıştır. Özellikle Körfez ülkelerinin öncülüğünde Batı ile işbirliği içerisinde Birlik üyesi bir ülkeye karşı geliştirilen bu politikalar Birliğin 'Arap Birliği' fikrinden uzaklaştığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca Birliğin Rusya ve Çin ile düştüğü ittifak, bundan sonraki süreçte Arap Birliği'nin kuruluşundaki Batı karşıtı eğilimin aksine Batıya daha yakın siyaset izleyeceğini işaret etmektedir.

B) ARAP BİRLİĞİ'NİN SURIYE POLİTİKASININ ARKA PLANI

Suriye, coğrafi konumu, farklı mezhep ve etnik grupları barındıran nüfus yapısı ve karmaşık dış politika bağlantıları nedeniyle bölgenin fay hattı olarak görülmektedir. Bölgesel rekabetin geçiş noktası olan ülkede yaşanan gelişmeler doğal olarak ülkenin önemini hem komşuları hem de bölge için kritik hale getirmektedir. Ayrıca Suriye krizinin sekteryen boyutu, olayların başlamasından itibaren meseleye dâhil olan pek çok aktörün kriz karşısında izledikleri siyaseti ve benimsedikleri çözüm yöntemleri farklılaştırmaktadır.

Arap Birliği'nin ilk bölümde ele alınan Suriye politikası yalnızca Birliğin bundan sonra Arap dünyasında yaşanan gelişmelerde daha etkili rol oynama arzusuyla açıklanamaz. Zira Arap Birliği'nin ilerleyen dönemde bölgede etkili rol oynaması bir istekten ziyade, yaşanan gelişmelerin yol açtığı bir zorunluluktur. Dolayısıyla Arap dünyasında Esad rejimine karşı oluşturulan ittifakı daha iyi kavrayabilmek için bölgede İran-Suudi rekabetini kızıştıran Şii hareketlerin yükselişine göz atmak gerekir.³³ Amerikan'ın Irak'ı işgali bu anlamda bir dönüm noktasıdır. Irak'a müdahalesiyle ülkenin doğusunda baskı altında tutulmuş Şii nüfusa siyaset yolunu açan ABD, aslında ne öngördüğü ne de niyet ettiği üzere iktidarın Sünni bir diktatörden (Saddam Hüseyin) Şii Arapların ağırlıkta olduğu bir yönetime devrini sağlamıştır. Irak'ın 2003 yılından işgalinin ardından siyasi nüfuzlarını giderek artıran Şii gruplar, 2010 yılında kurulan Ulusal Birlik Hükümetinde ciddi bir ağırlığa sahiptirler. Aynı şekilde Lübnan'da Hizbullah'ın artan siyasi ve askeri etkinliği bölgede İran ve bölgesel uzantılarının nüfuzlarının giderek artmasının bir

Krizin tırmandığı 2011 yılı yaz aylarından itibaren Suriye konusunda pek çok inisiyatif geliştiren Birlik, bir yandan rejim üzerindeki baskısını sürdürürken, diğer yandan Suriye muhalefetinin birleşme çabalarına yardımcı olmuştur.

31. "Syria draft resolution heads to UN General Assembly", *BBC News*, Şubat 11, 2012.

32. Karar tasarisına İran, Rusya ve Çin'in de aralarında bulunduğu 12 üye "hayır" oyu kullanırken, Lübnan'ın da içinde bulunduğu 17 üye çekimser kaldı.

33. Bölgede Şii Uyanışı diye atfedilen gelişmelerin daha detaylı analizi için bkz. Vali Nasr (2007), *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, W. W. Norton & Company.

Tüm bu bölgesel rekabette Suriye'nin yerini daha iyi kavramak için Esad rejiminin İran ve bölgesel uzantılarıyla kurduğu stratejik ittifak üzerinde durmak gerekir.

diğer göstergesi olarak kabul edilmektedir. Özellikle 2006 yılında İsrail'e karşı verdiği başarılı mücadele sonucunda bölgesel gücünü artıran Hizbullah, 2011 yılında kurulan hükümetin bir parçası olmuştur.³⁴ Her iki gelişmeyle paralel olarak İran'ın yükselişi bölgedeki İran-Suudi rekabetini derinleştirmiştir.

Böylesine bir bölgesel konjonktür üzerine yaşanan Arap baharı bölgedeki rekabeti kızıştırmıştır. Arap devletlerini birer birer vuran halk hareketleri İran'ın başlıca muhaliflerinden Mısır lideri Mübarek'i devirerek önemli bir Şii nüfus barındıran Körfez ülkelerine ulaşmıştır. Özellikle nüfusunun %70'ni Şiiilerin oluşturduğu tahmin edilen Bahreyn'de³⁵ Şiiilerin öncülüğünde başlayan barışçıl protestolar yönetimdekiler için oldukça kaygı verici bir gelişme olmuştur. Nitekim Bahreyn'deki gösterilerin Suudi Arabistan güvenlik güçleri tarafından bastırılması İran-Suudi geriliminin ulaştığı boyutun en iyi göstergesidir.

Tüm bu bölgesel rekabette Suriye'nin yerini daha iyi kavramak için Esad rejiminin İran ve bölgesel uzantılarıyla kurduğu stratejik ittifak üzerinde durmak gerekir. Hizbullah ile karmaşık bir ilişki kuran Esad, özellikle yakın müttefiki İran'ın Hizbullah'a sağladığı destekte ciddi bir kanal vazifesi görmüştür.³⁶ Babası Hafız Esad'ın ölümünden sonra Lübnan'da siyasi nüfuzu güçlenen Hizbullah ile ilişkilerini daha da güçlendiren Beşar Esad, bu sayede hem ülkesinin Lübnan üzerindeki etkisini muhafaza etmiş, hem de Hizbullah'ın İsrail ile mücadelesine dayanarak Arap-İsrail barış sürecinde diğer Arap liderlere kıyasla bölgede daha etkili bir duruş sergileyebilmiştir.³⁷ Suriye'nin İran ile geliştirdiği stratejik ortaklık ise ülkenin bölgesel meselelerde Arap dünyasından çok İran'a yakın bir politika izlemesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca çoğu Sünni olan 1,3 milyon Iraklı mülteciye³⁸ kapılarını açarak Saddam sonrası dönemde Irak'ın güvenliğinde rol oynayan Suriye, Irak'ın iç dinamikleri üzerinde olan etkisini de artırmıştır.

Suriye rejiminin Şii ittifakta üstlendiği bu rol, Esad'a yönelik Körfez ülkelerin liderliğinde oluşturulan Arap Birliği politikasının itici gücü olmuştur. Nitekim Suriye'deki Baas rejiminin sona ermesi İran'ın başını çektiği Şii bloğa ciddi bir darbe indirecektir. Böylelikle hem Lübnan'daki Hizbullah zayıflayacak hem de Suriye üzerindeki otuz yıllık İran etkisi bertaraf edilerek İran yalnızlaştırılacaktır. Bu nedenle İran'la mezhep eksenli bölgesel liderlik rekabeti içerisinde bulunan Suudi Arabistan, ülkedeki olayları bölgedeki etkinliğini artırmak için bir fırsat olarak görmektedir.

Hizbullah'ın 2006 yılında İsrail ile mücadelesinde başarılı olması nedeniyle İsrail ile ihtilafı üzerinden bölgede güç kazanan Suriye'de Esad rejiminin gitmesi, Suudi Ara-

34. Hizbullah ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Augustus Richard Norton (2007), *Hezbollah*, Princity University Press.

35. Marina Ottaway, "Bahrain: Between the United States and Saudi Arabia", *Carneige Endowment Commentary*, Nisan 4, 2011; Amir Taheri, "Ticking bomb of the Gulf", *New York Post*, Nisan 3, 2011; Ethan Bronner, "Bahrain Tears Down Monument as Protesters Seethe", *The New York Times*, Mart 18, 2011.

36. Abbas William Samii (2008), "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", *The Middle East Journal*, 62(1), ss.32-53.

37. Emile El-Hokayem (2007), "Hizballah and Syria: Outgrowing the Proxy Relationship", *The Washington Quarterly*, 30(2), ss.35-52.

38. Bkz. World Refugee Survey 2008-Syria, US Committee for Refugees and Immigrants.

bistan diplomasisi için kendine kapalı bir alanda yeni imkânlar açabilir. Ayrıca uzun zamandır Suriye tarafından desteklenen ve kendine mezhepler üstü bir pozisyon benimseyen Hamas'ın Esad'ın zayıflamasıyla artacak hami ihtiyacının Körfez ülkeleri tarafından karşılanması, Suudi Arabistan'a İsrail ile rekabetinde imkân sağlayacaktır. Hamas'ın Suriye'den çıkarılmasına ilişkin Katar'ın öncülüğünde ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle yürütülen diplomasi, bu yönde önemli bir girişimdir.

Suudi Arabistan'ın Suriye üzerinden İran ile rekabetinde öne çıkan bir diğer ülke Katar'dır. Suriye meselesinde oldukça erken tavır alan Katar, rejim aleyhine alınan pek çok Arap Birliği kararının da mimarı olmuştur. Suriye'nin Birlik üyeliğinin askıya alınmasından yaptırımlara, gözlemci anlaşmasından Suriye krizinin BMGK'ye taşınmasına uzanan pek çok kararda imzası bulunan Katar, bölgede sergilediği aktif diplomasiyle bu süreçte adından sıkça söz ettirmiştir. Özellikle El Cezire Televizyonu vasıtasıyla Ortadoğu siyasetine dair hem Arap hem de Batı kamuoyunun algılarını etkileme gücünü elinde bulunduran Katar'ın, Arap Baharı sürecinde Suudi Arabistan'la eşgüdümlü bir politika sergilediği görülmektedir. Libya krizi sırasında NATO müdahalesine destek veren Katar ve Suudi Arabistan, Suriye meselesinde de Arap Birliği kararlarını tasarlayan iki önemli aktör olmuşlardır. En son gözlemcilerini Suriye'den çekerek Arap Birliği gözlemci misyonuna büyük darbe indiren bu iki ülke, Arap planını BMGK'ye götürerek Suriye krizinin uluslararası nitelik kazanmasında önemli rol oynamışlardır.

Arap Birliği'nin Suriye politikasında Körfez ülkelerinin bu denli itekleyici bir rol oynamalarının en önemli nedeni Mısır'ın kendi içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi karışıklıktan dolayı Birlik içindeki ağırlığıyla orantılı bir politika izleyememesidir. Mübarek'in devrilmesinden sonraki süreçte Mısır'ın Arap meselelerinde yeniden liderlik pozisyonuna yükseleceği beklentisi geçerliliğini korumakla birlikte, ülkede hâkim olan siyasi ve ekonomik belirsizlik, Mısır'ın henüz böyle bir rol için hazır olmadığını göstermiştir. Zira Mısır'ın süreç boyunca sergilediği siyaset, Körfez ülkelerinin dış müdahaleden yana sert siyaseti ile Lübnan ve Irak gibi rejim destekçisi Arap ülkeleri arasında üçüncü bir yol bulma konusunda yetersiz kalmıştır. Arap Birliği'nin tüm Suriye kararlarını destekleyen Mısır'ın toplantılara ev sahipliği yapmanın ötesinde bir rol oynayamaması Körfez ülkelerinin birliğin Suriye kararlarında oldukça etkin bir rol oynamasıyla sonuçlanmıştır.

Yirmi iki üyeli Arap Birliği'nin Suriye politikasını karmaşıklaştıran en önemli unsur, Suriye krizinden doğrudan etkilenecek komşu ülkeler ile diğer bölgesel aktörler arasındaki görüş ayrılıklarıdır. Suriye'deki rejim değişikliğinin Lübnan'ın kırılmalı etnik ve mezhep dengesini bozacağından endişe eden Lübnan, bu anlamda Suriye'ye yönelik üyeliğin dondurulması, yaptırım ve krizin BMGK'ye taşınması gibi pek çok kararda ret oyu kullanmıştır. Suriye'nin Lübnan'ın iç işlerinde oynadığı rol ve Hizbullah üzerindeki etkisi hesaba katıldığında Suriye'deki değişikliklerin en derin etkileri Lübnan'da hissedilecektir. Ancak Lübnan iç siyaseti Suriye konusunda tek bir pozisyon sergilememek-

Suriye'nin Birlik üyeliğinin askıya alınmasından yaptırımlara, gözlemci anlaşmasından Suriye krizinin BMGK'ye taşınmasına uzanan pek çok kararda imzası bulunan Katar, bölgede sergilediği aktif diplomasiyle bu süreçte adından sıkça söz ettirmiştir.

Yirmi iki üyeli Arap Birliği'nin Suriye politikasını karmaşıklaştıran en önemli unsur, Suriye krizinden doğrudan etkilenecek komşu ülkeler ile diğer bölgesel aktörler arasındaki görüş ayrılıklarıdır.

tedir. Hizbullah'ın Esad'a destek mesajlarına karşın 14 Mart İttifakı muhalefetten yana bir tavır sergilemektedir.

Suriye rejimine Lübnan hükümeti kadar olmasa da destek veren diğer bir ülke yönetimi Irak'taki Maliki hükümeti olmuştur. Irak Hükümetinin, Suriye krizinde İran'ın politikasına paralel bir çizgi izlemiştir. Başbakan Nuri el Maliki, Esad'a reform çağrısı yapmakla birlikte gösterilerin olumsuz rolü olduğunu savunmuş, resmi Suriye heyetlerini kabul ederek Suriye'nin yalnızlığının giderilmesine katkıda bulunmuş ve Arap Birliği nezdinde Suriye aleyhine atılacak adımların karşısında yer almıştır. Irak hükümeti Suriye'ye ekonomik yaptırım ilan eden Türkiye ile Körfez ülkeleri arasında Suriye'yi by-pass eden taşımacılık faaliyetlerine de izin vermemiştir.

Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımlara karşı çıktığını vurgulayan Maliki, ülkesinin Suriye'de çıkacak olası bir iç savaş ve mezhep çatışmasından etkileneceğini savunmaktadır. Irak hükümetine yakın isimler Esad rejiminin düşmesi sonrası bölgedeki jeopolitik mücadelenin Irak'a odaklanacağını ve bunun da Irak'ın güvenliğini son derece olumsuz yönde etkileyeceğini söylemektedir. Ayrıca Bağdat, Suriye'deki 1.3 milyon Iraklı mültecinin ülkeye acil bir dönüş yapması ihtimaline de oldukça hazırlıksız olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan Suriye'deki Iraklı mültecilerin % 80'inin Bağdat'tan göç etmesi ve % 63'ünün³⁹ de Sünni olması dikkate alındığında bu geri dönüşün, siyasi kamplaşmalar ve etnik-sekter çizgilerle kurulan Irak'taki siyasi dengeler üzerinde oynamalar yapacağı da öngörülmektedir.

Irak hükümeti, Suriye meselesine barışçıl çözüm sağlayacak girişimlerde de bulunmuş, bu minvalde, Suriye ile Arap Birliği arasında arabuluculuk yaparak gözlemcilere ilişkin anlaşmanın imzalanmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte Irak ayrıca Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin dondurulmasına ilişkin yapılan oylamada çekimser kalmış ve Arap Birliği yaptırımlarına ret oyu kullanmıştır. Ancak Suriye'deki insani krizin geldiği noktada Irak da uluslararası konsensüse aykırı bu gidişatı daha fazla devam ettirememiştir. Suriye'de şiddetin derhal sona ermesine yönelik BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada İran'ın "hayır" oyu kullandığı ve Lübnan'ın da "çekimser" kaldığı görülürken Irak bu oylamada "evet" oyu kullanmıştır.⁴⁰ Ayrıca Irak hükümeti, Mart ayı sonunda Bağdat'ta düzenlenmesi beklenen Arap Birliği Zirvesi'ne Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın davet edilmeyeceğini duyurmuştur.⁴¹

SONUÇ

Suriye krizinin başlangıcında büyük oranda sessiz ve tepkisiz kalan Arap Birliği, olayların şiddetlenmesi ve çevre ülkelere sıçraması riskinden dolayı aktif bir pozisyon almak durumunda kalmıştır. Suriye krizinin bölgesel girişimler ve uluslararası toplumun des-

39. UNHRC Syria Update, Winter 2010, http://un.org.sy/forms/publications/files/Winter_Update_2010.pdf.

40. General Assembly adopts resolution condemning 'widespread and systematic' Human Rights violations by Syrian Authorities, UN, 165 Şubat 2012, <http://www.un.org/News/Press/docs//2012/ga11207.doc.htm>.

41. El Irak: Suriye leyset meduvve li huzur'il gimmeti'l Arabiyyeti fi Bağdad, *Rusya'l Youm*, 25 Şubat 2012, http://arabic.rt.com/news_all_news/news/579372/.

teğiyle çözümlenmesi önerilerini dile getiren Türkiye'nin yaklaşımlarıyla örtüşen bir politika izlemeye karar veren Arap Birliği, üye ülkelerin baskısı ile çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bugün gelinen noktada Arap Birliği'nin Suriye politikası farklı tepkiler yaratsa da, Birliğin çabaları uluslararası aktörler tarafından desteklenmiştir. Suriye krizinin çözümlenmesinde dış müdahalenin ciddi sorunlar yaratacağı geniş bir kesim tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca Irak'tan çekilen, Afganistan'dan ise 2014 yılının sonuna kadar çekileceğini açıklayan Obama yönetiminin, Suriye'ye doğrudan müdahale etme ihtimalinin zayıf olduğu da söylenebilir. Benzer şekilde ekonomik problemlerle uğraşan Avrupa Birliği ülkelerinin de doğrudan bir müdahalenin maliyetini yüklenmek istemedikleri aşikârdır. Zira Avrupalı liderler her ne kadar Arap Birliği'nin Suriye'ye BM ve Arap Birliği ortaklığında barış gücü gönderme önerisini sıcak karşılamış olsalar da, dış müdahaleye karşı olduklarını açıkça dile getirmişlerdir. Bu minvalde, Arap Birliği'nin Suriye krizinde oynadığı aktif rol tek başına sorumluluk almaktan çekinen Batı dünyasında memnuniyet yaratmıştır.

Öte yandan Rusya ve Çin perspektifinden bakıldığında, Arap Birliği'nin Suriye yönelik aktif rol oynaması meselenin uluslararasılaşmasına, daha doğrusu uluslararası müdahale girişime engel olması bakımından önemlidir. Her ne kadar Birliğin şimdiye kadar geliştirmiş olduğu Suriye politikasına destek vermeseler de, Rusya ve Çin Suriye krizinin Arap dünyası içinde barışçıl bir şekilde çözümünden yana olduklarını dile getirmişlerdir. Başından beri bölgesel meselelerin bölgesel platformlarda ele alınması gerektiğini öne süren Türkiye de Arap Birliği'nin Suriye konusunda attığı adımları hem cesaretlendirmiş, hem de desteklemiştir.

Ancak Arap Birliği'nin bölge meselelerinde sarf ettiği yoğun çabalar bölgesel bir iradeyi yansıtmaktan uzak kalmıştır. Bölge üzerinde çıkar çatışması olan dış güçlerin Birlik üyeleriyle kurdukları karmaşık ilişkiler, Birliğin karar alma mekanizmalarının sağlıklı işlemini engelleyerek, kararların dış etkilere açık olduğuna yönelik şüphelere neden olmuştur. Bölgesel meselelerin çözülmesi zor nitelikte olan güvenlik boyutu müdahale ve yaptırım gibi seçeneklerin sürekli masada tutulmasını gerektirmektedir. Arap dünyasının bu konulardaki tecrübesizliği düşünüldüğünde, Birliğin kendi iradesiyle siyaset geliştirme kabiliyeti sınırlı kalmaktadır.

Öte yandan Arap Baharı Arap Birliği'ne, demokrasi taleplerine kulak verilmesi ve insan haklarının korunması gibi Birliğin alışık olmadığı yeni görev alanları açmıştır. Üyelerinin çoğunun katılımcı siyasi rejimler ile yönetilmiyor oluşu, Birliğin Suriye krizi gibi halkların demokrasi talebiyle sokağa dökülmesi karşısında yanıt vermesini güçleştirmektedir. Gelinen noktada Arap Birliği'nin aynı zamanda demokrasi tecrübesi geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Suriye krizi sırasında üslendiği rol ve çözüme yönelik uluslararası girişimleri nedeniyle Arap Birliği'nin önemli bir bölgesel aktöre dönüşmeye başladığı, uluslararası saygınlığını artırdığı, sorunlara bölgesel çözümler bulunması konusunda yeni ittifaklar kurma yeteneğine sahip olduğu görülmüştür.

Rusya ve Çin perspektifinden bakıldığında, Arap Birliği'nin Suriye yönelik aktif rol oynaması meselenin uluslararasılaşmasına, daha doğrusu uluslararası müdahale girişime engel olması bakımından önemlidir.

Arap Birliği'nin Suriye politikası Birliğin tarihinde ciddi bir dönüşüm ve kırılmayı yansıtmaktadır. Yekpare bir siyaset izleme konusunda başarılı bir geçmiş olmayan örgüt, önce Libya daha sonra Suriye krizleri esnasında izlediği etkin politika ile kuruluşundan beri ideolojik olarak dayandığı Arap milliyetçiliği ve birliği temellerinden sıyrılarak, uluslararası sisteme daha sıkı entegre olma yolunda olduğunun sinyalini vermiştir.

Öte yandan Arap baharı ile birlikte daha önceden hiç de alışık olmadığı demokrasi ve insan hakları talepleri gibi yeni görev alanlarıyla tanışan Birlik, Suriye krizinde bu taleplere de kulak vermek zorunda kalmıştır. Ancak üyelerinin çoğunun hali hazırda otoriter yönetimlere sahip olması, birlikten çıkan kararları demokrasiyi destekleyen adımlar okumayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Birliğin "demokratik duruşu" üye ülkelerin çıkar birliği kadar halk hareketlerinin oluşturduğu baskının da bir sonucudur.

Bu çalışmada Arap Birliği'nin Suriye krizinde izlediği politika ve bu politikanın geçtiği evreler ışığında söz konusu politikanın Arap Birliği'nin siyasi varlığı açısından ifade ettiği anlam analiz edilecektir. Çalışma Arap birliğinin Suriye krizine yönelik sergilediği duruşun arkasındaki etmenleri inceleyerek üye ülkeler arasındaki görüş farklılıklarının nedenleri üzerinde duracaktır. Sonuç bölümünde ise Arap Birliği'nin yeni siyasi duruşuna yönelik uluslararası tepkilere yer verilecektir.

Müjge KÜÇÜKKELEŞ

2008 yılında ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü bitirdi. Ardından Jean Monnet bursunu alarak İngiltere'de Warwick Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler üzerine olan yüksek lisansını 1999-2008 yılları arasında Türkiye'deki Kürt hakları reformları üzerinde Avrupa Birliği'nin etkisini analiz eden tez çalışmasıyla tamamladı. Mart 2010'dan itibaren SETA'da araştırma asistanlığı görevini sürdürmektedir. İlgi alanları arasında uluslararası ilişkiler teorileri, Türk dış politikası ve Ortadoğu çalışmaları yer almaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org